

УДК 821.111-512.145:141.336 «15/16»

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ВІДТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ У ВИБРАНІЙ ПОЕЗІЇ ЗАХОДУ Й СХОДУ XVI – XVII СТ. (ЄЛИЗАВЕТА І АНГЛІЙСЬКА ТЮДОР – РЕЗМІ)

Смольницька О.О., к. філос. н.,
старший науковий співробітник відділу української філології
Науково-дослідний інститут українознавства
Міністерства освіти і науки України

У статті порівнюється зображення емоційного стану в пограничних ситуаціях на прикладі лірики державних діячів і меценатів – Єлизавети I Англійської Тюдор і кримського хана Багадир Герая I (псевдонім Резмі). Досліджується феномен частого перетікання любовної тематики в тематику політичну й філософську. Аналізується символіка християнської й мусульманської культур, закодована в поезії.

Ключові слова: переклад, поезія, символ, погранична ситуація, сублимація, Ерос, Танатос.

В статье сравнивается отображение эмоционального состояния в пограничных ситуациях на примере лирики государственных деятелей и меценатов – Елизаветы I Английской Тюдор и крымского хана Багадыр Герая I (псевдоним Резми). Исследуется феномен частого перетекания любовной тематики в тематику политическую и философскую. Анализируется символика христианской и мусульманской культур, закодированная в поэзии.

Ключевые слова: перевод, поэзия, символ, пограничная ситуация, сублимация, Эрос, Танатос.

Smolnytska O.O. COMPARATIVE ANALYSIS OF THE EMOTIONAL CONDITION REFLECTING IN THE SELECTED POETRY OF THE WEST AND THE ORIENT OF THE 16TH – 17TH CENTURIES (ELIZABETH I OF ENGLAND TUDOR – REZMÎ)

The article researches the reflecting of emotional condition in the limit situation in the lyrics of statesmen and patrons of the arts, who were Elizabeth I of England (Tudor) and the Crimean Khan Bahadyr Geray Khan I (pseudonym Rezmî). The phenomenon of the frequent transfer of the love theme in the political and philosophical aspects is examined. The symbolic of Christian and Muslim cultures encoded in the poetry is analyzed.

Key words: translation, poetry, symbol, limit situation, sublimation, Eros, Thanatos.

Постановка проблеми. Погранична ситуація (К. Ясперс – die Grenzsituation) як стимул творчості є предметом вивчення філософії, психології тощо, проте це питання недостатньо розроблене в компаративному ключі, зокрема, у поезії державних діячів Заходу й Сходу. Приналежність цих поетів до різних культур і віри не означає тотального незбігу у творчому підході, оскільки найкращі зразки лірики неодноразово створювалися під час стресу як прагнення віднаходження катарсису. Розширення методології та фактичної бази сприяє винаходженню комплексного аналізу й глибшому пізнанню проблематики. Зокрема, це стосується психології творчості – відтворення (чи навпаки, анонімного змалювання) емоційного стану в пограничних ситуаціях, що створює нові можливості для перекладознавства, філософії, літературознавства. Так, незважаючи на різну традицію канонічних форм у поезії, наявні спільні мотиви у філософській і любовній ліриці рішучих політиків – Єлизавети I Англійської Тюдор (1533–1603, коронувалась у 1559 р.) і кримського хана Багадир Герая I Хана (I Bahadır Geray

Han, псевдонім Резмі, Rezmî, 1602–1641, був при владі з 1637 р.). Ідентифікація творчості Резмі має місце як у кримськотатарській культурі, так і в турецькій (оскільки Кримське ханство було васалом Туреччини, і сьогодні наявні розвідки про літературу ханів саме в цій державі, турецькою мовою). Попри різний час перебування при владі (Єлизавета керувала 44 роки, Багадир Герай – чотири роки шість місяців [20]) і роки життя (англійська королева прожила 70 років, Резмі – 40; в Єлизаветиній смерті немає нічого кримінального, хоча на королеву були замаху; хан умер від чуми при облозі Гезльова – нинішньої Євпаторії, але обставини були підозрілі й нагадували отруєння (найімовірніше – турками) [4, с. 255]¹), обидва діячі уславились як меценати й творчі особистості, їхню добу можна назвати золотим віком, це розквіт мистецтва, але й постійні війни для зміцнення держави. Освіта як чинник формування політичної осо-

¹ Так само несподівано від чуми, у важливий для війни момент, умер тесть і дядько Резмі, Гази II Герай Бора. Ці обставини також підозрілі: кримські хани часто ставали жертвами отруєння.

бистості, уміння віршувати й узагалі знатися на мистецтві були спільними для виховання державних діячів різних культур (зокрема й української – поезія гетьманів). Прикметно, що за життя монархи сприймалися підданими й узагалі сучасниками передусім не як письменники, а як державці, але сьогодні досліджується їхня непересічна творчість. Вражає кількість поетів у Британії, Італії тощо XVI – XVII ст. і в Кримському ханстві [23]. Незважаючи також на різницю у фемінному (Єлизавета) і маскулітному (Резмі) сприйнятті, а також на розбіжності в «західному», християнському, та мусульманському світогляді, вірші обох державців, як і біографії, можуть розглядатися в одному «векторі». Це епоха (Ренесанс і початок бароко), сама діяльність обох державних діячів (зокрема меценатська), урешті-решт, складність їхньої боротьби за престол, доведення права на владу, постійний ризик навіть на троні. Постаті обох вельможних поетів виявляють цікаву амбівалентність: зовнішня привабливість (у свідченнях і спогадах сучасників), ораторський талант, витонченість мислення й творчого стилю, глибоке знання етикету, але водночас – прихований темперамент, а також постійне визначення компромісів між особистим і політичним (або під час контактів з іншими державними діячами: Франція, Шотландія, Іспанія тощо – в Єлизаветі; Османська імперія, Річ Посполита тощо – у Багадир І Герая). Цитування Єлизаветиних віршів подається в нашому перекладі, Резмі – у перекладі М. Стріхи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Паралелі між європейською літературою християнської культури й зразками орієнтального красного письменства вже проводилися в сучасних українських студіях ([12], [14], [17–18]). Зокрема, М. Стріхою і С. Трош (Сластьон) порівнювалися біографії та любовна лірика Філіпа Сідні й Резмі як сучасників ([18]), а також епітафії Бена Джонсона й гіпотетичного автора фунеральної пам'ятки Іслям Герая ([17]), зіставлялися біографічні моменти й лірика Роксолани із життєписами й поезією інших діячок Відродження ([14]). Суфізм (суфійство), доктрини якого дотримувалися кримські хани (згаданий містичний аскетизм глибоко позначився навіть на тюркському фольклорі; без урахування принципів цього вчення не будуть зрозумілі навіть зовні смішні анекдоти про нелогічну поведінку Ходжі Насреддіна як трикстера), в Україні був запроваджений вичерпними розвідками

А. Кримського, але досліджувався загалом на прикладі Сходу, причому не філологічно, а філософськи (С. Єськов, М. Лубська, В. Лубський, М. Попович тощо); у літературознавчому аспекті таких розвідок замало (С. Павличко, І. Прушковська, М. Стріха, С. Трош та ін.). Проте відкриття поезії англійського Ренесансу, бароко й Реставрації, а також східної лірики саме в українському перекладі ще неповне, воно лише здійснюється, вимагаючи різнобічного підходу. Лірика Єлизавети I як жіноча (але умовно «жіноча») ще не порівнювалася з «чоловічими» віршами Резмі, хоча в поетичному світогляді обох авторів наявні паралелі.

Постановка завдання. Мета – зіставлення змалювання емоцій у поетичних текстах англійської королеви й кримського хана.

Відповідно до мети ставляться такі **завдання**: 1) порівняти політичні біографії обох діячів; 2) схарактеризувати тематичні особливості орієнтальної поезії; 3) проаналізувати мотивацію вибору творчого псевдоніму; 4) концептуально дослідити бойовий характер лірики Єлизавети I та Резмі; 5) простежити міфологізм і контекстуальність обраної для змалювання в текстах символіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Порівняння ключових подій до отримання влади Єлизаветою Англійською та Резмі. **1) Єлизавета:** Генріх VIII, якого принижувала особисто і як політичний ворог його дружина Анна Болейн, шукав причини для страти небезпечної жінки. Єдиною вагомою причиною було твердження про подружню зраду (хоча насправді Анна не зраджувала Генріха). Отже, Єлизавету, народжену від цього шлюбу, безпідставно оголосили незаконною, вона не мала права на престол (і цим фальшивим найменуванням її називатиме, зокрема, Марія Стюарт). У 1554 р., після вступу на престол Марії I Тюдор Кривавої (коронувалася в 1553 р.), Єлизавету ув'язнили в Тауері, а потім прирекли на заслання в маєтку Вудсток (графство Оксфордшир). Принцесу підозрювали в змові проти королеви Марії, хоча оточення Єлизавети присягалось, що королівська сестра нічого не знала про змову. В ув'язненні та на засланні принцесі не дозволялося писати листи, а книги їй привозили лише за строго вказаним переліком. Проте Єлизавета не полишала інтелектуальної праці: відомо, що коли в принцеси спитали про її бажання, вона попросила саме книги, а також надати їй можливість робити художні переклади.

У 1558 р. Марія померла. Єлизавета коронувалась у 1559 р. [5, с. 1]. **2) Багадир I Герай:** виховувався в балканському селі Янболу (під турецькою владою) як рехін – заручник. (Село було пожалуване майбутньому хану як маєток) [20]. Таким був шлях багатьох кримських ханів. Як і Єлизавета, отримав прекрасну освіту та вже в юності відзначився як поет [4, с. 236]. Можна виокремити амбівалентність статусу обох діячів у цей період: з одного боку, їх готували як монархів, з іншого – непевне становище, порівняно обмежений простір і страх перед убивством.

Зовнішня риса східної поезії, зокрема й аналізованої в статті, – любовна тематика. Проте насправді зміст орієнтальних віршів набагато складніший (досліджено в багатьох працях А. Кримського), він не вичерпується навіть глибоким суфійським наповненням лірики Резмі та ін. Отже, для з'ясування деталей і мотивації порівняння з лірикою Єлизавети Англійської слід здійснити аналіз в історичному контексті.

Орієнтальна поезія алегорично розповідає про пізнання (передусім богопізнання), причому ключовим є страждання як розвиток душі. Тут важливе розуміння символіки, яка, попри яскравість і навіть позитивність, є складною. Наприклад, популярний орієнтальний символ бірюзи має розгорнуту конотацію: на Сході вірили, що цей камінь допомагає закоханим і мирить подружжя, бо виріс із кісток умерлих від кохання [3]. Тобто це поєднання Еросу й Танатосу, яке не є рідкісним в орієнтальній традиції. Якщо зважити на те, що це перське вірування (а вплив Персії на культуру інших східних народів був великим), то можна простежити цікаві паралелі із сублимацією на прикладі рослинних символів у Резмі (проаналізовано нижче).

Спільною рисою в обох авторів і державних діячів є використання псевдонімів. Єлизавету за життя називали Бельфебою, Глоріаною та ін. (тут не згадуються численні компліментарні та гіперболічні порівняння у тодішніх текстах на честь королеви, як у поемі Е. Спенсера «Королева фей»). Провідні корені її псевдонімів – «добро», «краса», «слава». Цікаве інше найменування й емблема Єлизавети – «Єдиний Фенікс усього світу» [2, с. 142], спрямоване на завойовництво й водночас на відродження країни. Кримські хани, «володарі обох материків», творили під псевдонімами (як і взагалі східні державні діячі), таким чином забезпечуючи собі певну анонімність і від-

галужуючи власне творчість від політичної діяльності (так само наприкінці XIX ст., уже в православній культурі, вчинить великий князь Костянтин Романов, пишучи і видаючись під криптонімом «К. Р.»). Псевдонім «Резмі» означає «воїн», «борець», «боєць» (турецький аналог *savaşçı* [21, с. 55]). Це можна розуміти й прямо, і алегорично: автор – борець за власну релігію. Поезія кримських ханів використовувалася в боях, на її слова створювали пісні (які ставали народними), цим пояснюється й вибір особливого ритму (аналогічно – в арабській андалузській ліриці, зовні любовній чи філософській, але по суті бойовій), проте здебільшого ці тексти були гаслами, віршованими «закликами». Можна стверджувати, що твір із приватного ставав універсальним, уже не належачи самому автору. Найбільш яскраво така тенденція виявилася в поезії тестя Резмі, Гази (Газі) II Герая «Бори» (II Gazi Giray Han, або II Bora Gazi Geray, 1551–1607, ханом був із 1588 р.; прізвисько означає «буря», «буревій»,), який творив під псевдонімом «Газайі» (Gazayî, або Gazâyî – «гази, який пише газелі» [1]; творчість досліджена А. Кримським, І. Франком та ін.). Ім'я та псевдонім цього хана означають «гази», тобто (з арабської) добровільний воїн, ідейний борець за іслам, активний діяч «справедливої війни». Статус борця за іслам був дуже почесним і рідкісним. Отже, в обох випадках заявлено особисту позицію поета, яка була невіддільна від політичної та релігійної. Єлизавета як протестантка (але з політичних причин толерантна до католиків) обстоювала свій вибір конфесії з юності, незважаючи на конфлікти з Марією Кривою. Позиція Єлизавети Тюдор як воїна помітна й у її творчості – вірші «*Підозра майбутніх ворогів*» («*The Doubt of Future Foes*»), де, зокрема, сказано: «Мій меч іржавий, та йому я спокою не дам: / Смерть всім пагінцям отруйним, загибель ворогам» [5, с. 3]. В Єлизавети вірші, створені особисто для себе, також ставали політичними гаслами – наприклад, згаданий вірш про війну з Іспанією та конфлікт із Марією I Шотландською Стюарт (*The daughter of debate* – «дочкою розбрату»), яка претендувала на англійський престол. Таким чином, обидва політики мали позицію воїна, що виявлялося у творчості. Слід підкреслити, що за життя Єлизавету сприймали і як маскулінну постать – через те, що саме безшлюбна жінка очолювала державу, тобто була своєрідним феноменом (докладніше –

[11]). Так само чоловічий псевдонім Марка Вовчка визначатиме сприйняття іншими індивідуальності Марії Вілінської-Маркович. Чоловіча позиція, чоловіче мислення в поєднанні із жіночою сутністю (і зовнішністю) відзначала й інших українських письменниць і науковців: Лесю Українку, Ольгу Кобилянську, Соломію Павличко, Нілу Зборовську. Сьогодні те ж саме можна сказати про Віру Вовк (українську письменницю й багатогранну діячку в Ріо-де-Жанейро) і її покійну колегу, поетесу Олену Колодій (Парана), а також бразильську дипломатку та письменницю українського походження Кларисе Ліспектор (Лішпектор, 1920–1977, відкриту Україні завдяки В. Вовк; постаті усіх трьох досліджені нами – О. С. [15]). Отже, ідеться про формування типу національної інтелігенції та національного лідерства, причому обидві риси поєднані в одну.

Любовна поезія Єлизавети й Резмі також демонструє нахил до розширення тематики, оскільки поєднує в собі як інтимні переживання, так і політичні переконання, що тонко переходять у філософські. Зокрема, показовий вірш Єлизавети *«На від'їзд монсеньйора»* (*“On Monsieur's Departure”*), адресатом якого, імовірно, був Франсуа де Валуа (герцог Алансонський), що гостював у королеви як претендент на її руку. Треба сказати, що Єлизавета, яка принципово заявляла свій статус Цнотливої Королеви та стверджувала, що «заміжня за Англією», була готова одружитися із цим герцогом і поселила його у своєму палаці. Але 10 лютого 1582 р. Франсуа був уже у Фліссінгені (Нідерланди) [13, с. 169], і заручини не скінчилися вінчанням. Перша строфа вірша (тут і далі виділення провідних символів і антитез наше. – О. С.): «Я горя не наважусь показати, / **Люблю – ненависть удавати мушу**; / **Кажу – та не наважуся сказати**, / Хоч я німа – слова заповнять душу. / **Я є – мене нема; в мороз горю**, / **Себе зреклась, мовчання не зборю»** [5, с. 3–4]. Контрасти навіть текстологічно («в мороз горю») нагадують петраркянську традицію, що зумовлюється й загальною тенденцією Відродження, і нахилом Єлизавети до італійської культури. Кредо державної поетеси можна вважати афоризм оригіналу: “I am, and not; I freeze and yet am burned, / Since from myself another self I turned” [5, с. 5]. Заклучна строфа демонструє вибір між владним (відповідно, етикетом і політичним небажанням поступитися) і власне емоційним вибором: «О, дай мені закохане життя / Чи подаруй

у смерті забуття» [5, с. 4]. Згаданий Єлизаветин вірш «Підозра майбутніх ворогів» (створений під час війни й перемовин із Філіпом II Іспанським, який сватався до королеви) змальовує незадоволення авторки-монарха ситуацією, що склалася, причому політичний аспект переходить у загальнофілософський: «Підозріваю ворогів, і це мене гнітить. / Слід уникати всіх пасток щодня і кожную мить. / І віроломство приплива, а вірності нема, / Тенета зіткані для всіх, для мудрості – пійма. / Хмарини прагнень в небесах затьмарюють думки, / І буде пізне каяття лиш зливою ріки» [5, с. 2–3]. Показово, що ворогами у вірші є католики – Філіп Іспанський і Марія Стюарт. Водночас лірична героїня (і авторка) як королева висловлює державне кредо в реалістичній, а не песимістичній максимі: «Хоч засліпила зір пиха, і гордості печать – / Повинні ми збагнути це і зраду помічать» [5, с. 3]. У Резмі тематично близька суфійська філософськи-любовна газель: *«Доволі в світі сім підлот – чеснот у нім не видно»*, де показовою є позначена символізмом кода: «Що з того, що рядки Резмі вогнем палають **чорні?** – / Всередині палає **дім, а диму нам не видно»** [19, с. 615]. Дім – це душа, внутрішній світ героя (зокрема й психіка), а полум'я й дим – зовнішній прояв емоцій. Кольорова гама – червоно-чорна, причому контрастна, чітка (типова для східної традиції). В іншій газелі заклучний двовірш такий: «Червоний, мов **тюльпан**, вогонь у грудях значить **рани**, / І я, Резмі, не знаю сам, відкіль сей пал у грудях» [19, с. 615]. Тюльпан на Сході – це символ ідеального кохання, але ця квітка проросла з крові сердець закоханих [2, с. 117], як гіацинт виріс на крові вбитого Гіацинта в грецькому міфі (тут можна простежити цікаву паралель зі східною культурою, оскільки греки вплинули й на символіку, і на етногенез ялибойлю (yalboylular – мешканці Південного берега Криму)). В епітафії на смерть Ферах Султан згадується кипарис: походження цього символу – грецьке, як зазначають М. Стріха й С. Трош [17]), ось чому у вірші тюльпан поєднаний із ранами; отже, тут наявні Ерос і Танатос. Також тюльпан у кримськотатарському орнаменті – символ юнака й чоловіка (у золотому обрамленні це турботливий глава родини). Як і троянда, тюльпан означає нетривалу красу, бо швидко в'яне; цікаво, що спочатку ця квітка була дикою, її окультурили в Туреччині, а Європа стала сприймати тюльпан як символ Оттоманської імперії [2, с. 117].

Інший рослинний символ, імовірно, запозичений з арабської поезії. Це мигдаль, частий в іспанському фольклорі, зокрема, у піснях погоничів – серранах (*serranas*). Як і троянда чи тюльпан, мигдаль – це ніжність, але й рання загибель, що підтверджує, наприклад, пісня «*Como flores de almendro*», де сказано: «Як цвітіння мигдалю / опадає прекрасне, / так і рання поява, / щоб піти передчасно» [6, с. 2] (переклад з іспанської наш – О. С.). У серранах виразно помітне притаманне іспанській традиції переплетення любові й смерті (яке, можливо, також коріниться в арабській поезії періоду Конкісти). Почуття постають як трагедія, причому необов'язково кохання має бути нерозділеним: межа, що відділяє любов од смерті, дуже тонка, і асоціації з Танатосом у ліричного героя викликає саме надзвичайна сила, з якою співець здатен відчувати. Буквально в запропонованій серрані, присвяченій мигдалю, ідеться про передчасне народження. Це можна розуміти як появу почуття [6, с. 1].

Інший вірш для аналізу – приписуваний Єлизаветі сонет *“The restless swallow fits my restless minde...”* (наш переклад – «*Безсонних дум безсонне ластів'я...*», варіанти авторства – Е. Спенсер та ін., сам текст безіменний). Переклад із виділеними провідними концептами (у квадратних дужках подані староанглійські оригінали лексем): «Безсонних дум безсонне ластів'я / *Мучення* викликає знову крик; / *Недуга серця* [*Complaint* – «хвороба», також «скарга», «нарікання», «невдоволення»] – *Музика* моя, / Що сповнює без ліку *страдний вік*. / Без пари *Олень* – мій буй-тур прийма [*my Stag*: сучасн. *stag* – це олень без пари, який досяг п'яти років, лексема може означати й «кавалер», неодружений чоловік, і кавалер без дами на балу [10, с. 66]] / Ридальний *Меланхолії* вінець, / Мій *знак* мовчить, його *Сльоза* – німа, / *Тілесний біль* м'я зводить нанівець. / *Надія* – лепське дерево в ці дні: / *Я ласку* дарувала і *добро*, / Та надто пізно бачу, що мені – / Це *шкаралуца*, іншому – ядро. / І *Музика* – *стогнання*, й *плачі* нові – / *Ось плід* мені од *дерева любові*» [10, с. 68]. У багатоплановому сонеті читається трагедія нерозділеного кохання (може, платонічного), або ж почуття, яке неможливе через нерівність у соціальному стані – недарма в сонеті сказано, що лірична героїня не подає знаків, і сам «олень» страждає мовчки. Необхідність приховувати свої справжні почуття й удавати не ту поведінку виразно описується в проаналізованому вище вірші «На від'їзд монсень-

йора». Порожня оболонка (шкаралупки, *the shales*) може означати холодність адресата до ліричної героїні, а також його фальшиву поведінку (певно, зрадливість чи полігамію – недарма натякається на те, що ядра отримали інші, причому «інші» – у множині, *others*). (Докладніше – [10]).

У символів, спільних для західної й східної культур, важливо виокремити для аналізу й адекватного перекладу таку рису, як маскулітність або фемінітність (про це в східній традиції, досліджуючи оригінальну поезію та переклади А. Кримського, писала С. Павличко, праця «Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: складний світ Агатангела Кримського», 2000 р.). Наприклад, емблематична троянда. У західній традиції це найчастіше жіночий символ (але він має безліч трактувань; наприклад, пурпурова троянда, яка розквітає, в іспанській народній середньовічній поезії означає цноту [8, с. 590]). Натомість у східній традиції цей символ часто маскулітний – наприклад, в арабській традиції троянда означає чоловічу красу [21, с. 409]. Страждання ліричного героя Резмі (а можливо, і самого автора) викликають асоціацію з відомим східним сюжетом: соловей закохався в троянду (у Газаї відома поема «Соловей і троянда»), її колючки ранять птаха, але від муки він співає ще краще. Поет творить і, страждаючи, у процесі звільняється від страждань. В Омара Хайяма є згадка про те, що троянда виросла на крові закоханих (отже, тут ця квітка тотожна з тюльпаном), за В. Шекспіром, найкраще пахне зірвана троянда [7, с. 559] – тобто в останньому розумінні західний і східний принципи сублімації збігаються. В ісламі троянда означає кров Пророка, а також двох його синів, Хасана й Хусейна, два «ока» Мухаммада (Мухаммеда) чи його дві «троянди» [9, с. 273]. Контраст розмаю в саду (або пишної квітки) і в'янення цвіту простежується й у поезії, яка контактувала зі східною – як у згаданих серранах («*Por aquella ventana...*»): «Крізь вікно знову бачу / сад у розмаю. / А твоя мантилья / смерть мою наближає» [6, с. 1] (*huerto*, «фруктовий сад» – *muerto*, «смерть» [8, с. 313]). Змістовно тотожний до символів троянди, тюльпана й бірюзи є відомий на Заході та Сході символ алмазу. Так, у Резмі сказано: «Щоб рану гоїти мою, алмаз до неї тулять, / Та від жорстокості небес загоєння не видно» [19, с. 615]. Якщо в християнській культурі алмаз означає непохитну твердість вірянина (християнина), стійкість перед спокусами, а також ясність,

прозорість і цінність, то в цьому тексті інша конотація. Алмазна крихта (борт, боарт – інші назви цього різновиду кристалу, «брухту») застосовувалась як знаряддя катування: на Сході її, як і подрібнений кінський волос, насипали в розверсту рану (аналіз алмазу як суфійського символу в Резмі – [18], [20]). Використаний символ у Резмі стосується не так любовної, як філософської тематики: часте для суфійської поезії (наприклад, Ашик Омера чи Умера) нарікання на занепад світу, своєрідний «апокаліпсис» означає загальнолюдські страждання. Мисляча особистість, яка до того ж має контролювати зміни в належному їй світі, спостерігає деградацію, а безжальна кохана не зважає на муки суб'єкта, тут має місце алегоричний образ (приблизно як в ірландських народних баладах поневолена англійцями Ірландія – утрачена чи стражденна кохана дівчина).

Аналізовані поезії Резмі також релігійні (лик коханої – непізнаний образ Аллаха: Бога не дано побачити фізичним зором; детальніше – [18], [20]) і навіть політичні. Музою хана була його тронна дружина, поетеса Ханзаде-ханім (титул означає «дружина ханського сина», в українську науку введена А. Кримським, її постать досліджена нами – О. С. [14]), тому, якщо прийняти цю версію, у наведених газелях також помітний конфлікт почуттів державного мужа й особистого вибору. Можливо, ці вірші були написані як реакція («швидке натхнення») після непростой ситуації – скажімо, конфлікту. Треба зазначити, що маскування ліричного героя (як і постаті самого автора) стосується й фунеральної поезії [17] – наприклад, епітафії на смерть Ферах Султан. Приписування авторства тексту батьку, хану Ісламу III Гераю (1604–1654), мотивується тим, що «будь-хто з придворних поетів поставив би під віршем своє ім'я, і тільки самому ханові привселюдно належало виявляти стриманість у почуттях» [16, с. 14], зокрема під час і після трагічних подій. Бажання «сховатися», постати завуальовано простежується й у традиції поетичних псевдонімів ханів. Згадана епітафія призначалася для увічнення, тобто це не випадок невідомого нікому, окрім автора, рукопису «в шухляді».

Висновки з проведеного дослідження. Здійснений аналіз виявляє, що несподівані змістові паралелі в проаналізованих поезіях Єлизавети I Англійської й Резмі виявляють імпліцитну символіку та ключові принципи: вишукана поетична форма (канонічна, сонет

і переважно парне римування – у Єлизавети; у Резмі це газелі, метрична система – аруз, що варіює довгі та короткі склади [20]) дозволяє дисциплінувати складний емоційний стан, а опис трагічного (неможливого) почуття постає не словесною грою, а прикладом сублимації. Навіть елементи гри (псевдонім, стійкі образи у віршах як стандартний «набір») перетворюються на серйозність. Спільні символи для текстів обох поетів – полум'я (вогонь, пал), власне кохання; наскрізний мотив – необхідність приховувати темперамент у переламний момент (з'ясування долі). Меланхолія в ліриці Єлизавети близька до переживань ліричного героя кримського хана (нероздільне, гіпертрофоване, фатальне кохання можна назвати *kara sevda* – «чорне кохання»). Досліджена поезія виразно візуальна (особливо це помітно в Резмі). Якщо лірика кримського хана позначена містицизмом, то поезія Єлизавети більш особиста, хоча водночас інтимні переживання підносяться до рівня універсальних. Символами творчої й політичної діяльності обох поетів можна назвати меч, книгу, квітку (троянду або тюльпан – у Резмі), також можна асоціативно виокремити музичний супровід, оскільки обидва діячі зналися на музиці, співі, танцях (варто зважити й на містеріальний характер урочистостей при дворі Єлизавети й Резмі, а також на те, що й у британському, і в східному театрі грали саме чоловіки). Концепти проаналізованих віршів – любов (кохання), страждання, віра (релігія), війна, боротьба. Ліричний герой (і героїня) прагнуть полонити ворога, яким вважають (причому й несвідомо) об'єкт почуттів. Особисті мотиви переплітаються з глобальними, мета поетів – отримати втрачену гармонію, причому цей дисонанс ліричні герої як гармонійні особистості відчують особливо гостро на тлі байдужого оточення. Персонаж трагічно самотній, наодинці з Богом і Всесвітом, але водночас має силу в колі однодумців, у «ми», яке концентрується в переламний момент. Дослідження підтверджує значення контекстуального підходу та володіння символами під час аналітичної й перекладацької роботи. Текстуальний аналіз виявляє гармонійно розвинуту індивідуальність в обох авторів. Робота має перспективу продовження, оскільки вимагає україномовного перекладу й аналізу цікавих символікою та постаттю ліричного героя поезій кримських ханів та інших авторів Сходу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алешин Н. Справедливая война у Газайи / Н. Алешин, Н. Алешина, Н. Алешина, В. Алешин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scienceandapogetics.org/text/338.htm>.
2. Баешко Л. Енциклопедия символів / Л. Баешко, А. Гордиенко, А. Гордиенко; под ред. О. Перзашкевича. – М. : Эксмо, 2007. – 304 с.
3. Белавина-Николашвили М. Названия драгоценных камней по мифониму / М. Белавина-Николашвили [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.proza.ru/2016/02/28/641>.
4. Гайворонский О. Повелители двух материков / О. Гайворонский // Т. II. Крымские ханы первой половины XVII столетия в борьбе за самостоятельность и единство. – Киев – Бахчисарай : Майстерня книги, Оранта, 2009. – 272 с.
5. Єлизавета I Англійська Тюдор (1533–1603) (Передмова, примітки і переклад зі староанглійської О. Смольницької. – Автор. комп. набір. – К., 2013. – 5 с. (3 особистого архіву О. Смольницької).
6. З іспанської народної поезії. Сєррани (Serranas) / З іспанської розміром оригіналу переклала О. Смольницька. – Автор. комп. набір. – К., 2015. – 2 с. (3 неопублікованого архіву Ольги Смольницької).
7. Иллюстрированная энциклопедия символов / Сост. А. Егазаров. – М. : Астрель : АСТ, 2007. – 723 с.
8. Испанская народная поэзия : Сборник / Сост. Н. Малиновская и А. Гелескул. – М. : Радуга, 1987. – 672 с.
9. Купер Дж. Энциклопедия символов / Дж. Купер. – М. : Золотой век, 1995. – 401 с.
10. Смольницька О. Відтворення фемінітивних моделей у вибраній ліриці Єлизавети I Англійської Тюдор (1533–1603) і аналіз авторської індивідуальності як проблема українського перекладознавства / О. Смольницька // Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 11-12 листопада 2016 р. – Львів : ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2016. – С. 65–68.
11. Смольницька О. Інтермедіальна імагологія жіночого лідерства (на прикладі образів Єлизавети I Англійської Тюдор і Марії I Шотландської-Стюарт) / О. Смольницька // Філологічні трактати. – 2016. – Т. 8. – № 3. – С. 118–128.
12. Смольницька О. Компаративний аналіз емоційного стану у вибраній поезії Заходу і Сходу XVI – XVII ст. (Єлизавета I Англійська Тюдор – Резмі) / О. Смольницька // Питання сходознавства в Україні. Тези доповідей Всеукраїнської практичної конференції 6–7 квітня 2017 року. – Харків – 2017. – С. 106–108.
13. Смольницька О. Переклад концептів світської лірики вибраних державних діячів Європи (X – XVI ст.) (на матеріалі англо- і гельськомовної поезії) / О. Смольницька // Актуальні питання іноземної філології: наук. журн. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. – № 4. – С. 169.
14. Смольницька О. Символ східної жінки-лідера в поетичній збірці Віри Вовк «Жіночі маски» (кроскультурний аспект) / О. Смольницька // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: «Філологія». – 2016. – Вип. 15. – С. 50–60.
15. Смольницька О. Формування творчого методу української мистецької еміграції в Латинській Америці / О. Смольницька // Теоретична і дидактична філологія : збірник наукових праць. – Серія «Філологія». – Вип. 24. – Переяслав-Хмельницький : «ФОП Домбровська Я.М.», 2016. – С. 81–94.
16. Стріха М. З кримськотатарської поезії XVII сторіччя: декілька слів від перекладача / М. Стріха // Літературна Україна. – 26 січня 2017. – № 4 (5685). – С. 14.
17. Стріха М. Про одну репліку пізньої римської поезії в Англії та в Криму в XVII столітті / М. Стріха, С. Трош // Слово і час. – 2016. – № 10. – С. 85–92.
18. Стріха М. Специфіка гендерних мотивів у творчості Філіпа Сідні та Бахадир Герай Хана I (Резмі): історико-біографічний і компаративний аспекти / М. Стріха, С. Трош // Слово і час. – 2016. – № 2. – С. 73–79.
19. Стріха М. Улюблені переклади : поезії / М. Стріха. – К. : Український письменник, 2015. – 724 с.
20. Халим Гирай-султан. Резми Бахадыр Гирай. Розовый куст ханов, или История Крыма // Средневековые исторические источники Востока и Запада [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Krym/XV/Rozovyj_kust_chanov/15.phtml?id=12935
21. Энциклопедия. Символы, знаки, эмблемы / Авт.-сост. В. Андреева и др. – М. : ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2004. – 556 с.
22. Ayhün E. Kirim Hânliğı ve çöküş sebepleri (Doktora tezi) / E. Ayhün. – Т.С. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İslâm Târihi ve Sanatları Bilim Dalı. – İstanbul, 2008. – 267 s.
23. Bayram E. Cemal Kurnaz-Halil Çeltik, Osmanlı Dönemi Kırım Edebiyatı, Kurgan Edebiyat, Ankara 2012 / E. Bayram // Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Yıl 1, Sayı 1, Kasım 2014, ss. 71–73. – Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 1, Issue 1, November 2014. – P. 71–73.